

## NEFT VA GAZ QUVURLARIDAN O'G'IRLIK: HUQUQIY JAVOBGARLIK VA XALQARO TAJRIBA

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15311664>

**Hayitov Farruh Shermatovich**

*Sudyalar oliy kengashi huzuridagi*

*Sudyalar oliy maktabi tinglovchisi*

### Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston va AQSh tajribasi asosida neft va gaz quvurlariga noqonuniy ulanish hamda o'g'irlik jinoyatlarining huquqiy tahlili yoritilgan. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 169-moddasi (o'g'irlik) va 255<sup>2</sup>-moddasi (neft va gaz quvurlarini yaroqsiz holatga keltirish) asosida ushbu jinoyatlarga nisbatan belgilangan jazo choralari ko'rib chiqilgan.

### Kalit so'zlar

neft va gaz quvurlari, noqonuniy ulanish, o'g'irlik, iqtisodiy jinoyat, jinoyat kodeksi, AQSh tajribasi, O'zbekiston qonunchiligi.

O'zbekistonda neft va gaz quvurlariga noqonuniy ulanish va o'g'irlik holatlari qayd etilgan. Masalan, 2021-yil may oyida Gazli shahrida gaz trubalariga xomut o'rnatib, kondensat o'g'irlash holatlari aniqlangan.<sup>12</sup> Bu kabi holatlar quvurlar xavfsizligiga tahdid soladi va iqtisodiy zarar yetkazadi. Shuningdek, 2024-yil davomida "O'zenergoinspeksiya" tomonidan o'tkazilgan nazorat tadbirlarida 8 289 ta tabiiy gaz va elektr energiyasidan noqonuniy foydalanish holatlari aniqlangan bo'lib, bu holatlar umumiy hisobda 1,4 trillion so'mlik zarar keltirgan.<sup>13</sup> Bunday jinoyatlar O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 169-moddasiga muvofiq javobgarlikka tortiladi. Ushbu modda bo'yicha neft va gaz quvurlarida sodir etilgan o'g'irliklar uchun besh yildan sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi belgilangan.

2019-yilda Texas shtatida bir guruh shaxslar neft quvurlariga noqonuniy ulanish orqali katta miqdorda neft o'g'irlaganlikda ayblanib, har biri 10 yil qamoq jazosi va 500 000 AQSh dollari miqdorida jarimaga hukm qilingan.<sup>14</sup> Shuningdek, 2021-yilda Luiziana shtatida bir kishi gaz quvurlariga noqonuniy ulanish va gaz

<sup>12</sup> <https://kun.uz/news/2021/05/14/ozbekneftgaz-gazlida-gaz-trubalariga-xomut-ornatib-kondensat-ogirlash-holatlari-aniqlandi?q=%2Fuz%2Fnews%2F2021%2F05%2F14%2Fozbekneftgaz-gazlida-gaz-trubalariga-xomut-ornatib-kondensat-ogirlash-holatlari-aniqlandi>.

<sup>13</sup> <https://daryo.uz/2024/12/26/ozbekistonda-yil-davomida-14-trln-somlik-gaz-vasvetdan-noqonuniy-foydalanildi>.

<sup>14</sup> <https://pgjonline.com/news/2019/05-may/texas-may-stiffen-penalties-for-pipeline-damage>.

o'g'irlaganlikda ayblanib, 7 yil qamoq jazosi va 250 000 AQSh dollari miqdorida jarimaga hukm qilingan.<sup>15</sup>

O'zbekiston Respublikasida neft va gaz quvurlariga noqonuniy ulanish, ularni shikastlash yoki ulardan o'g'irlik qilish jinoiy javobgarlikka sabab bo'luvchi huquqbuzarliklardan biri hisoblanadi. Ushbu jinoyatning oldini olish va unga qarshi samarali kurashish maqsadida jinoyat kodeksida tegishli normalar mavjud.

Jinoyat kodeksining 169-moddasi (o'g'irlik) va 255<sup>2</sup>-moddasi (neft va gaz quvurlarini yaroqsiz holatga keltirish) ushbu turdagi jinoyatlarga nisbatan jazo choralari belgilaydi.

a) 169-modda – O'g'irlik:

- Oddiy o'g'irlik (yashirin ravishda mol-mulkni talon-toraj qilish) uchun uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi beriladi.

- Agar jinoyat quvurlar orqali neft va gaz mahsulotlarini o'g'irlash shaklida sodir etilgan bo'lsa, jazo besh yildan sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum qilishni o'z ichiga oladi.

- Juda ko'p miqdorda yoki uyushgan guruh tomonidan sodir etilgan bo'lsa, sakkiz yildan o'n besh yilgacha qamoq jazosi belgilanishi mumkin.

b) 255<sup>2</sup>-modda – Neft va gaz quvurlarini yaroqsiz holatga keltirish:

- Neft quvurlarini, gaz quvurlarini, neft va gaz mahsulotlari quvurlarini qasddan buzish yoki ularga shikast yetkazish, agar bu ularning normal ishlashiga ta'sir qilsa yoki ta'sir qilishi mumkin bo'lsa, quyidagi jazo choralari qo'llaniladi:

- Bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravarigacha jarima;
- Ikki yilgacha axloq tuzatish ishlari;
- Bir yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoki ozodlikdan mahrum qilish.

Agar ushbu harakatlar quyidagi hollarda sodir etilgan bo'lsa:

- Takroran;
- Bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;
- Magistral quvurlarga nisbatan amalga oshirilgan bo'lsa;
- Ko'p miqdorda zarar yetkazilgan bo'lsa;
- Badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilgan bo'lsa.

Bu holda quyidagi jazo choralari qo'llaniladi:

- Bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravarigacha jarima
- Ikki yildan uch yilgacha axloq tuzatish ishlari
- Uch yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yoki ozodlikdan mahrum qilish

<sup>15</sup> <https://www.kut.org/energy-environment/2019-06-04/pipeline-protesters-could-face-20-years-in-prison-under-trump-administration-proposal>

Agar ushbu jinoyat quyidagilarga sabab bo'lsa:

- Odam o'lishi
- Juda ko'p miqdorda zarar yetkazilishi

Bu holda jazo besh yildan sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum qilishni o'z ichiga oladi.

Agar ushbu jinoyat quyidagi oqibatlarga olib kelsa:

- Odamlar o'limiga
- Boshqa og'ir oqibatlarga sabab bo'lsa

Jazo sakkiz yildan o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilishni o'z ichiga oladi. Shuningdek, jinoyatning og'irligiga qarab quyidagi qo'shimcha jazo choralari ham qo'llanilishi mumkin:

– Mol-mulkni musodara qilish – jinoyat natijasida olingan yoki noqonuniy faoliyatda ishlatilgan mulklar davlat foydasiga olib qo'yiladi.

– Jarimalar – jinoyat sodir etgan shaxslarga qilmishining og'irligiga qarab bazaviy hisoblash miqdorining 300 baravarigacha jarima solinishi mumkin.

– Davlat tashkilotlarida ishlash huquqidan mahrum qilish – agar jinoyat mansabdor shaxs tomonidan sodir etilgan bo'lsa, unga nisbatan muayyan lavozimlarda ishlash yoki muayyan faoliyat bilan shug'ullanish huquqidan mahrum qilish jazosi qo'llanilishi mumkin.

AQSh tajribasida neft va gaz quvurlariga noqonuniy ulanish yoki o'g'irlik sodir etgan shaxslarga nisbatan keskinroq jazolar belgilangan.<sup>16</sup> Xususan:

- 10 yilgacha qamoq jazosi va yirik miqdorda jarima.
- Mol-mulkni musodara qilish va jinoyatchilarga iqtisodiy sanksiyalar qo'llash.
- Elektron monitoring tizimlari va dronlardan foydalanish orqali noqonuniy ulanishlarning oldini olish.<sup>17</sup>

O'zbekiston qonunchiligini yanada takomillashtirish va energetika xavfsizligini ta'minlash maqsadida neft va gaz quvurlariga noqonuniy ulanish hamda o'g'irlik jinoyatlariga nisbatan chora-tadbirlarni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada quyidagi normativ-huquqiy takliflarni ilgari surish mumkin:

### **I. Jinoiy javobgarlikni kuchaytirish**

Neft va gaz quvurlariga noqonuniy ulanish yoki mazkur resurslarni o'g'irlash mamlakat iqtisodiyotiga jiddiy zarar yetkazuvchi jinoyatlar sirasiga kiradi. Shu

<sup>16</sup> 18 U.S. Code § 1365 – Tampering with consumer products (Neft va gaz infratuzilmasiga zarar yetkazish bo'yicha AQSh qonuni) – Cornell Law School.

<sup>17</sup> Texas Penal Code – Theft of Petroleum Products (Neft mahsulotlarini o'g'irlash bo'yicha Texas shtati qonuni). <https://statutes.capitol.texas.gov>

bois ushbu huquqbuzarliklarga nisbatan minimal jazo choralari oshirilishi lozim. Xususan, mazkur jinoyatlar uchun kamida 5 yil ozodlikdan mahrum qilish jazosi qo'llanilishi, maksimal jazo choralari esa jinoyatning og'irlik darajasiga qarab 15 yil yoki undan ortiq muddatgacha belgilanishi zarur. Bu nafaqat jinoyat sodir etgan shaxslarga, balki potensial huquqbuzarlarga ham ogohlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi.

## **II. Moliyaviy sanksiyalar va jarimalarni oshirish**

Jinoiy faoliyat natijasida yetkazilgan zarar miqdoridan kelib chiqib, jarimalarni sezilarli darajada oshirish zarur. Xususan, jarima miqdori yetkazilgan zarar summasidan kamida 5-10 baravar ortiq bo'lishi lozim. Bunday yondashuv jinoyatchilar uchun moliyaviy jazoni og'irlashtirish orqali huquqbuzarlikni iqtisodiy jihatdan foydasiz qiladi. Bundan tashqari, jarimalarni nafaqat jinoyatni bevosita sodir etgan shaxslarga, balki ushbu jarayonda ishtirok etgan yoki jinoyatni yashirishga yordam bergan yuridik va jismoniy shaxslarga ham tatbiq etish muhimdir.

## **III. Noqonuniy ulanishlarning oldini olish bo'yicha texnologik choralar**

Rivojlangan davlatlar tajribasidan kelib chiqib, neft va gaz quvurlarining xavfsizligini ta'minlash uchun zamonaviy texnologik echimlardan foydalanish lozim. Xususan:

Dronlar va sun'iy intellekt asosida ishlaydigan monitoring tizimlarini joriy etish orqali noqonuniy ulanish holatlarini avtomatlashtirilgan tarzda aniqlash;

Harorat sensori va boshqa ilg'or texnologiyalar yordamida quvurlar atrofidagi noqonuniy faoliyatni aniqlash hamda tezkor choralar ko'rish;

Strategik ahamiyatga ega bo'lgan neft va gaz infratuzilmalari atrofida xavfsizlik kameralarini o'rnatish va real vaqt rejimida monitoring qilish orqali nazoratni kuchaytirish.

## **IV. Mansabdor shaxslarning javobgarligini oshirish**

Neft va gaz resurslariga noqonuniy ulanish va o'g'irlik ba'zan mansabdor shaxslarning bevosita yoki bilvosita ishtirokisiz amalga oshmaydi. Shu sababli korrupsiyaga qarshi kurashish doirasida mansabdor shaxslar tomonidan ushbu jinoyatlarning sodir etilishiga nisbatan jazo choralarini keskinlashtirish zarur. Agar bunday noqonuniy faoliyat davlat organlari xodimlari yoki mansabdor shaxslar tomonidan amalga oshirilgan bo'lsa, ular uchun 10 yildan 20 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi belgilanishi lozim. Bu, o'z navbatida, korrupsion holatlarning oldini olish hamda davlat mulkini talon-toraj qilishga qarshi kurashish borasida muhim qadam bo'lib xizmat qiladi.

Yuqorida bayon etilgan chora-tadbirlar O'zbekiston qonunchiligini yanada takomillashtirish, neft va gaz infratuzilmasini himoya qilish, noqonuniy ulanish va o'g'irliklarga barham berish, shuningdek, davlat manfaatlarini himoya qilish uchun

zarur huquqiy asos yaratadi. Bu esa mamlakat energetika xavfsizligini mustahkamlash va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

### *O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va rasmiy manbalar:*

1. **O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi** (169-modda va 255<sup>2</sup>-modda) – LexUz Milliy Qonunchilik Bazasi. <https://lex.uz/docs/111457>
2. **O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi rasmiy sayti** – Jinoyat ishlari bo'yicha sud amaliyoti. <https://www.sud.uz>
3. **"O'zenergoinspeksiya" tomonidan 2024-yilda aniqlangan noqonuniy foydalanish holatlari haqida rasmiy ma'lumot.** <https://www.uzenergoinspeksiya.uz>

### *AQSh qonunchiligi va huquqiy amaliyot:*

4. **18 U.S. Code § 1365 – Tampering with consumer products (Neft va gaz infratuzilmasiga zarar yetkazish bo'yicha AQSh qonuni)** – Cornell Law School. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/1365>
5. **Texas Penal Code – Theft of Petroleum Products (Neft mahsulotlarini o'g'irlash bo'yicha Texas shtati qonuni).** <https://statutes.capitol.texas.gov>
6. **Luiziana State Law – Unauthorized Connection to Pipelines.** <https://www.legis.la.gov>
7. **FindLaw – U.S. Criminal Penalties for Oil and Gas Theft.** <https://criminal.findlaw.com/criminal-charges/theft.html>

### *Tahliliy maqolalar va statistik ma'lumotlar:*

8. **"Neft va gaz quvurlarining xavfsizligi: Xalqaro huquqiy tajriba"** – Energy Law Journal, 2023. <https://www.energylawjournal.org>
9. **FBI Crime Data Explorer – AQShda energetika infratuzilmasiga qarshi jinoyatlar statistikasi.** <https://crime-data-explorer.fr.cloud.gov>
10. **Death Penalty Information Center – AQShda iqtisodiy jinoyatlar bo'yicha jazolar.** <https://deathpenaltyinfo.org>